

Сегашна структура и перформанси на банкарскиот сектор во Р.Македонија

Финансискиот систем има големо значење за економскиот развој. Ова најчесто се однесува на можноста за најдобра трансформација на заштедите во продуктивни инвестиции, што пак претставува мотор за економскиот развој. Всушност, тој претставува зона во која се тргува помеѓу економските агенти кои имаат вишоци и оние кои имаат кусоци на финансиски средства.

Најголемо значење во финансискиот систем имаат банките. Тие, како клучни финансиски институции, вршат трансформирање на депозитите во финансиски средства, всушност ги канализираат средствата од ентитетите кои имаат вишок на ликвидни средства, кон оние кои имаат недостаток од истите. Со тоа, тие ги олеснуваат капиталните текови и трговијата. Банките, како финансиски посредници, акумулираат средства од повеќе извори и ги алоцираат во кредитно портфолио, составено од различни хартии од вредност. Притоа, тие се соочуваат со “размена“ помеѓу ризикот и приносот. Така, при дадено ниво на ризик, настојуваат да ги максимизираат приносите.

Процесот на транзиција кон пазарна економија во Р.Македонија, ги опфати сите сегменти на општеството, незаобикокувајќи ги и банките. Банкарскиот сектор во Р.Македонија делува во комплексно економско окружување, кое пак од своја страна влијае на перформансите на банкарскиот сектор. Довербата во македонскиот банкарски сектор била повеќе пати нарушувана и тоа од замрзнатото девизно штедење, па преку пирамидалното пропаѓање на штедилниците, како и на некои помали банки. Ова негативно се одрази врз депозитниот потенцијал на банките, како и на нивната кредитна активност. На ова се надоврзува, како економската така и политичката несигурност.

Но, со подобрувањето на севкупната состојба во земјата, како и со зајакнувањето на супервизијата и законската регулатива, почнува да се враќа изгубената доверба во банкарскиот сектор во Р.Македонија. Меѓутоа и покрај забележливиот тренд на развој, банкарскиот систем во нашата земја, заостанува зад оној, на другите понапредни економии во транзиција.

Од денот кога на Р.Македонија и се додели статусот, земја - кандидатка за членство во Европската Унија, од страна на Европскиот совет, на 17 декември 2005 година, постојано се следи напредокот на земјата во подготовките за членство во Унијата. Земјата треба да исполни поголем број на критериуми, меѓу кои се и економските критериуми за членство.

Банките се финансиски институции, кои го сочинуваат јадрото на финансискиот систем и имаат големо влијание на неговата ефикасност и сигурност, како и на ефикасноста на целокупната економија. Поради ова, од

големо значење е подобрувањето на севкупната ефикасност на банкарскиот систем. Така, доколку банките работат поуспешно, тие ќе придонесат за поефтино кредитирање на економските субјекти, што пак ќе резултира со зголемување на кредитниот потенцијал за инвестирање на претпријатијата и со поттикнување на личната потрошувачка на населението.

На следната табела е направена компарација на карактеристиките на македонскиот банкарски систем со одредена група на земји:

	% на концен трација	Кредити/ БДП(%)	Коеф. на адекватност на капиталот	Лоши заеми (%) 2005г.	РОА (%)	РОЕ (%)	Нето камат на маржа
Македонија	74,7	29,6	18,3	8,2	1,78	12,32	3,58
Чешка	65,3	41,6	11,41	4,1	1,2	22,4	2,26
Унгарија	53,2	51,8	11,9	3,4	-	-	4,23
Летонија	67,3	77,4	9,9	1	2,1	26,3	2,46
Полска	48,6	31,9	14,6	7,9	1,67	22,21	3,22
Словенија	62,4	61,7	9,9	4,8	1,25	15,03	2,18
Естонија	98,1	76,1	10,7	0,2	1,7	19,8	2,2
Словачка	67,7	38,7	13,06	6,3	-	18,8	2,12
Литванија	80,6	42,8	10,8	2,8	1,3	20	1,99
Бугарија	-	46,4	14,51	10,4	2,2	23,7	-
Романија	60,3	30,1	17,3	7	1,3	10,7	-
ЕУ-25	59,7	125,9			-	-	-
Евروزона	54,4	123,5			1,48	18,75	-

- Во Р. Македонија, постојат 19 банки и 12 штедилници и според бројот на банки се наоѓаме некаде во средината во групата транзициони економии. Доминантна улога имаат банките, кои учествуваат со повеќе од 90% во рамките на финансиската структура, наспроти улогата на штедилниците, која е минорна. И покрај големиот број на банки според бројот на жители, процентот на концентрација е сепак многу висок, изнесува 74.7% и воедно е меѓу највисоките коефициенти, како во транзиционите, така и во земјите во еврозоната. Оваа појава се јавува бидејќи, најголемиот дел од банкарските активности се сконцентрирани во трите најголеми банки во државата, Комерцијална, Стопанска и Тутунска банка. Ваквата појава е на штета на конкуренцијата. Поради тоа, треба да се прават напори за окрупнување на банките, како би се зголемила конкуренцијата помеѓу истите, а тоа е најдобар начин за зголемување на ефикасноста во банкарскиот сектор, кон која се стремиме.

-Кога би се разгледало процентуалното учество на кредитите во БДП, можеме да заклучиме дека сме на дното на листата, како во однос на транзиционите економии, така и во однос на земјите од еврозоната. Односот на кредити во

БДП, го покажува степенот на финансиска интермедијација, која е одраз на ефикасноста на банкарскиот систем и која кај нас е се уште на незадоволително ниво. Сепак, треба да го напоменеме фактот дека најголемиот дел од кредитите кај нас се покриени со депозити, речиси односот помеѓу кредитите и депозитите е некаде 1:1. Поради солидната депозитна база со која банките сега располагаат, пред се поради зголемената доверба во банкарскиот сектор, не е загрозена нивната способност да даваат кредити. Наспроти ова, развиените земји сега се најдоа во една неповолна положба, бидејќи најголемиот дел од кредитите, тие ги црпат од пазарот на пари, кој пак сега во услови на глобална криза е доста разнишан.

-Коефициентот на адекватност на капиталот е доста висок, но се очекува дека истиот ќе се намалува со продлабочувањето на финансиската интермедијација, поради зголеменото учество на каматоносната актива, како и поради солидната капитална база со која располагаат банките во Р. Македонија, а која е неопходна за поддршка на интензивираната кредитна активност, во различен обем и интензитет. Всушност, разликите во висината на коефициентот на адекватност на капиталот, најмногу произлегуваат од разликите на степенот на финансиска интермедијација помеѓу земјите. Така, развиените земји имаат понизок коефициент на адекватност на капиталот, а Р.Македонија и земјите слични на неа повисок коефициент на истиот. Но, повторно треба да напоменеме дека во услови на криза, банките во развиените земји се соочија со премалку капитал спрема актива, па државата мораше да инјектира капитал, т.е. да купува акции во банките.

-Процентот на лоши заеми, исто така е висок, највисок после Бугарија, што придонесува за релативно повисока ризична изложеност на нашиот банкарски систем. Ова, се должи пред се на законската поставеност и имплементација во врска со наплата на заемите, односно преземање на средствата дадени како колатерал, во случај на непалќање на заемот од страна на должникот. Основен предуслов за успешно работење на секоја банка, е сигурноста и ефикасноста во процесот на решавањето на судските спорови, што и овозможува на банката да води поефикасна т.е. поекспанзивна политика. Доколку, законодавството не обезбедува брза, ефикасна и едноставна наплата, кредитното портфолио на банките ќе биде оптоварено со нефункционални заеми и пласмани во хартии од вредност (што е и случајот со македонските банки). Од друга страна, ваквата структура на кредитното портфолио, ќе наложи поставување на повисоки каматни стапки на заемите, при што ќе се редуцираат и можностите за давање на заеми. Имено, слабоста и неефикасноста на судството е една од причините за големиот број на ненаплатени побарувања т.е. нефункционални заеми, кои иако имаат тренд на намалување, се уште се на високо ниво во споредба со поразвиените банкарски системи. Од значење е да се применуваат посеопфатнати кредитните политики и процедури, како и да се зајакнува делот од законодавството, кој се однесува на можноста за наплата на колатералот.

-Стапката на поврат на капиталот РОА, која покажува колку е успешна банката во претварањето на својата актива во нето приход, изнесува 1,78%. Неговата висина, се должи пред сè на релативно помалиот износ на актива во споредба со другите банкарски системи, отколку на профитот кој што банката го создава на единица вложени средства.

-Според следниот показател на профитабилноста РОЕ, кој го претставува односот на нето приходот и вкупниот акционерски капитал, т.е. колкав приход акционерите ќе добијат од вложувањето на нивниот капитал во банката, може да се види дека тој во споредба со другите земји е релативно низок. Ова, исто така е причина на ниската финансиска интермедијација и високата капитализираност.

-За банкарскиот систем на Р.Македонија е карактеристично постоење на високи каматни маргини. Така, процентот на нето каматната маржа, кој го претставува односот помеѓу нето каматниот приход и вкупната актива, изнесува, 3.58%. Ова е резултат на недостатокот на конкуренција, како и на сиромашната структура на кредитното портфолио. Каматните приходи пак, претставуваат значајна компонента на вкупните приходи на банките. Така, нето каматната маргина е индикатор за способноста на банките да генерираат соодветен квантум на приходи. Со текот на времето, со зголемувањето на конкуренцијата во банкарскиот систем, се намалуваат каматните стапки, а тоа пак влијае на намалување на овој процент.

Р.Македонија, има задоволителен број на банки, според бројот на жители. Но, сепак географски се најчесто концентрирани во главниот град Скопје, па затоа се отвараат голем број на филијали, како подобро би се задоволиле потребите на граѓаните. Се уште постои едноставна структура, од типот на финансиски институции кои го сочинуваат, како и од аспект на производите и услугите кои ги нудат. Банките, во иднина би требало да се занимаваат и со посовремени банкарски работи, кои се тренд во светскиот банкарски систем и кои би обезбедиле значајни приходи во банката и би ја осигурале од ризици. Како такви се: секјуритизацијата, финансиските деривати и слично.

Банките треба да вложат напори во насоката на усогласување на националните сметководствени и ревизорски стандарди со меѓународните сметководствени и ревизорски стандарди. Исто така, потребно е и целосно прифаќање на Базелската капитална спогодба, кога станува збор за пазарните ризици, кои произлегуваат од работењето на банките и обезбедувањето на капитал за нивното покривање. Исто така, треба да се стави и посебен акцент на воспоставувањето на адекватни информациони системи за следење и известување за ризичните изложености и нивно одржување во определени лимити. Со цел банките да се заштитат од непредвидени ризици, посебно кога станува збор за кредитирањето на малите и средните претпријатија, значајна е идејата за формирање на гарантен фонд.

Од значење за банкарскиот сектор, т.е. за неговиот развој, е и влезот на странските банки во истиот. Македонскиот банкарски сектор, целосно во последниов период ги отвори вратите за влез на странски капитал. Ако се направи една компаративна анализа со другите транзициони земји, ќе се види дека македонскиот банкарски систем има тенденција на приближување кон оние од окружувањето, во поглед на учеството на странскиот капитал. Ова е од големо значење за секој банкарски сектор, бидејќи се воведуваат нови техники и технологии, ново знаење, се подобрува корпоративното управување, се воведуваат нови методи на следење и мерење на ризикот, поголема ориентираност кон клиентите, всушност се зголемува конкурентноста во банкарскиот систем, што пак влијае на зголемување на ефикасноста на истиот. Ваквите движења се очекува да продолжат и понатака. Нашиот банкарски сектор и понатаму останува отворен за странски капитал.

Капацитетот на раководниот кадар е исто така битен аспект, кој ја детерминира (не)успешноста на секоја компанија. Менаџерските тимови во македонските банки секако се многу важен фактор за ефикасноста на нивното работење. При тоа, нетранспарентноста и измешаните врски помеѓу акционерите, менаџерите (кои често се поистоветуваат) и клиентите на банките (кои се воедно и акционери), значително го нарушуваат ефикасното корпоративно управување. Управниот кадар во македонските банки исто така придонесува за неефикасноста на банкарскиот сектор, поради се уште недоволно развиеното корпоративно работење. Ова особено се согледува во воведувањето на модерни информациона технологии, кои пак во последнава деценија претставуваат клучен фактор за зголемување на ефикасноста, користењето на модерни методи за управување со ризикот, ориентација спрема клиентите и нивните потреби итн. Но, сепак како резултат на се поголемата конкуренција, како и поради се поголемиот влез на странски банки, корпоративното управување значително се подобрува.

Од значење е и да напоменеме дека во услови на светската глобална криза, банкарскиот сектор кај нас е во голема мера стабилен. Имено, депозитниот потенцијал е на задоволително ниво. Ова се јавува како резултат на релативно високите каматни стапки, кои банките ги нудат за депозитите. Исто така, не е нарушена довербата во банките, пред сè поради тоа што граѓаните можат лесно да си ги подигнат своите депозити, кога ќе посакаат. Банките се институции кои работат на база на доверба. Затоа влоговите на населението се заштитени и тоа целосно до 10 000 евра. Домашните банки кои имаат депозити во странство, сега за сега се сигурни. Ова пак е од големо значење за кредитниот потенцијал, кој влијае на зголемување на потрошувачката на населението, како и на инвестициите на претпријатијата, што пак е поволно за излез од рецесијата.

Сепак, сите карактеристики на македонскиот банкарски систем ROA, ROE, процентот на лоши заеми, кредитите во однос на БДП, актива во однос на БДП

иако заостануваат зад понапредните транзициони економии, сепак покажуваат тренд на подобрување.

Заклучок:

Најголемо значење во финансискиот систем, имаат банките. Тие, како клучни финансиски институции, вршат трансформирање на депозитите во финансиски средства.

Транзицијата кон пазарно ориентирана економија во Р.Македонија, подразбира и преземање на комплексни реформи, во насока на реструктурирање и консолидирање на банкарскиот систем, кој е еден од клучните предуслови за здрава монетарна политика.

Ако ја разгледаме состојбата на банкарскиот систем на Р. Македонија, во споредба со другите земји во транзиција или пак со земјите од евро зоната, ќе констатираме дека тој сеуште е недоволно развиен и дека ефикасноста на банките е ниска.

Нискиот степен на ефикасност на банкарскиот систем се огледа и преку нискиот степен на финансиска интермедијација. Така, според висината на процентот на кредитите во однос на БДП, се наоѓаме на последното место, како во однос на транзиционите економии, така и во однос на земјите од евро зоната. Нискиот процент на финансиска интермедијација е причинител и за сеуште високиот коефициент на адекватност на капиталот.

Во услови на глобална криза, од значење е солидната депозитна база со која располагаат нашите банки, бидејќи најголем дел од кредитите кај нас се покриени со депозити. За разлика од нас, развиените земји кои најголемиот дел од кредитите ги обезбедуваат од пазарот на пари, се најдоа во ситуација на помалку капитал спрема актива, па државата мораше да интервенира со инјектирање на капитал.

Сите перформанси на македонскиот банкарски систем, иако заостануваат зад понапредните транзициони економии, сепак покажуваат тренд на подобрување.

Користена литература:

Проф. Д-р Михаил Петковски, “ Финансиски пазари и институции, Економски факултет, Скопје, 2008 (во печат)

Годишни извештаи и Билтни на НБРМ, различни изданија, 2007

Dogle David: Financial system efficiency

David Longworth: The crucial contribution of the financial system and monetary policy to economic development BIS Review 39/2006